

STRESZCZENIE ROZPRAWY HABILITACYJNEJ

DR. BAZYLEGO CZYŻEWSKIEGO

PT. RENTY EKONOMICZNE W GOSPODARCE ŻYWNOŚCIOWEJ W POLSCE

wydanej przez PWE Warszawa, ss. 448

Recenzenci:

prof. dr hab. Walenty Poczta, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

prof. dr hab. Andrzej Wiatrak, Uniwersytet Warszawski

Od początków ekonomii renty ekonomiczne wiązano z czynnikiem ziemi. W ekonomii neoklasycznej zaliczono je do chwilowych zawodności rynku, niemniej sztywność podaży ziemi uznano za przesłankę trwałości renty gruntowej. Dlatego też podstawowym źródłem rent w gospodarce żywnościowej jest rolnictwo, które tworzy rentę gruntową, ale z niej nie korzysta. Jest to jedna z przyczyn tzw. „kwestii agrarnej”, która przejawia się trwałym dysparytetem dochodów ludności rolniczej. Według popularnego w literaturze tematu „modelu indukowanego rozwoju rolnictwa”, istnieją mechanizmy partycypowania tego działu zarówno w zasilaniu źródeł rozwoju gospodarczego, jak też w podziale korzyści z niego wynikających. Niemniej barierą dla tego ostatniego procesu są zawodności rynku, które zniekształcają sygnały rynkowe. W związku z powyższym dochodzi do tzw. „drenażu nadwyżki” z rolnictwa, który traktowany jest przez wielu ekonomistów jako argument przemawiający za interwencjonizmem państwowym i koniecznością retransferu dochodów do tego sektora. Na gruncie istniejących teorii renty gruntowej nie ma jednak możliwości obiektywnego oszacowania skali wspomnianego drenażu, bez odwoływania się do nakładowych teorii wartości. Rysuje się w tym względzie wyraźna luka w teorii ekonomii, bo mimo symptomów deprecjacji rolnictwa względem innych działów, trudności sprawia precyzyjne zdefiniowanie i kwantyfikacja tego mechanizmu, co przekłada się m.in. na skuteczność realizacji celów wspólnej polityki rolnej UE. Istniejące teorie renty gruntowej waloryzują rentę gruntową w sposób nieadekwatny do współczesnych użyteczności ziemi. W dotychczasowym modelu rolnictwa krajów wysokorozwiniętych (postindustrialnym) produkcja surowców rolnych i tworzenie użyteczności tzw. dobrostanu środowiska naturalnego stanowią konkurencyjne względem siebie funkcje zasobu ziemi. W perspektywie paradygmatu zrównoważonego rozwoju funkcje te powinny z czasem stać się komplementarne. Wymaga to jednak opracowania nowych ram teoretycznych dla ekonomii czynnika ziemi, w szczególności adekwatnej teorii renty gruntowej. Tak więc jednym z głównych celów książki jest sformułowanie współczesnych przesłanek waloryzacji rent ekonomicznych w sektorze

gospodarki żywnościowej, a następnie rozpoznanie na ich podstawie mechanizmu przepływów rent oraz skali tego zjawiska w Polsce. Umożliwi to odpowiedź na pytanie, jak rentę gruntową zatrzymać w rolnictwie? Problem ten jest szczególnie aktualny w kontekście dyskusji nad przyszłym kształtem wspólnej polityki rolnej (WPR) Unii Europejskiej po 2013 roku i europejskim modelem rolnictwa (EMR). W dyskusji tej rysują się dwa przeciwstawne stanowiska dotyczące przyszłych przewag konkurencyjnych Unii Europejskiej: czy należy konkurować cenami, skalą i wydajnością produkcji surowców rolnych, na co naciska WTO, czy dążyć do waloryzacji dobrostanu środowiska naturalnego i oferować jego użyteczności? Należy także rozstrzygnąć, która opcja leży w interesie Polski?

Koncepcja książki zakłada podział na trzy części i osiem rozdziałów. Zakres przeprowadzonych badań obejmował maksymalnie lata 1992–2009 i w przeważającej części dotyczył Polski w skali ogólnokrajowej, w układzie województw i w przekroju makroregionów FADN. Rozważania rozpoczynają się od sformułowania założeń współczesnej koncepcji renty gruntowej. Po identyfikacji tych przesłanek w kontekście paradygmatu zrównoważonego rozwoju sformułowano kluczowe hipotezy tej koncepcji. Następnie poddano je empirycznej weryfikacji. Na tej podstawie opracowano metody waloryzacji renty gruntowej oraz jej przepływów w gospodarce żywnościowej, które zastosowano w analizach statystycznych w przekroju typów produkcyjnych, makroregionów FADN i województw wg danych GUS. Zbadano również przepływy rent między poszczególnymi sferami gospodarki żywnościowej w różnych fazach cyklu koniunkturalnego w rolnictwie (przy pomocy tabeli input-output GUS oraz metody nadwyżki produktywności całkowitej). W ten sposób zweryfikowano tezy o drenażu renty z rolnictwa, a także określono jego skalę i kierunki. Po zakończeniu analiz na poziomie makro- i mezoekonomicznym dotyczących wartości i przepływów rent ekonomicznych w gospodarce żywnościowej, poddano pod dyskusję problem instytucjonalnej koordynacji podziału rent. Przeprowadzone badania miały na celu m.in. odpowiedź na postawione wcześniej pytanie, jak zatrzymać rentę gruntową w indywidualnych gospodarstwach rolnych? W pierwszej kolejności podjęto więc próbę oceny charakteru rent, które są akumulowane przez gospodarstwa rolne z próby FADN w Polsce. Wprowadzono w tym celu dychotomiczny podział na „renty instytucjonalne” oraz „różniczkowe”, które są „zatrzymywane” w rolnictwie odpowiednio poprzez uwarunkowania instytucjonalne oraz intensyfikację produkcji (zastosowano analizę logitową). Następnie zbadano instytucjonalne determinanty wysokości rent zrealizowanych, dowodząc ich istotności statystycznej (zastosowano analizy regresji, skupień Warda oraz MANOVA). Kolejnym krokiem było przeprowadzenie symulacji w modelu równowagi ogólnej GTAP, które miały wskazać mniej i bardziej efektywne (z punktu widzenia podziału renty gruntowej) systemy retransferu środków z WPR do rolnictwa w Polsce. Wyniki powyższych analiz empirycznych wykorzystano do oceny obecnego systemu wsparcia rolnictwa (tj. okresu budżetowego WPR 2007–2013), a także do sformułowania rekomendacji w zakresie optymalnego kształtu WPR po 2013 z punktu widzenia interesów Polski.